

ABDÜLHAK HÂMİD VE YAHYA KEMAL'E DÂİR İKİ MEKTUP

Abdullah UÇMAN*

Two letters about Abdülhak Hamid and Yahya Kemal

In this paper two letters about Abdülhak Hamid and Yahya Kemal are studied. One of the letters was written to Rıza Tevfik by Hüseyin Siret and the one was sent to Hüseyin Siret by Rıza Tevfik. Hüseyin Siret one of the most important literary portraits of their ages, member of Servet-i Fünun. Not only the text is considered. In addition the social circumstances of the period is also told. These letters are firstly presented here.

Keywords: Abdülhak Hamid, Yahya Kemal, Servet-i Fünun, Hüseyin Siret, Turkish Literature

Servet-i Fünun dönemi şairlerinden Hüseyin Siret, Tevfik Fikret veya Cenab Şahabeddin kadar tanınmış bir edebî şahsiyet olmasa da, yeni Türk edebiyatı ile ilgilenen araştırmacıların çoğunun hiç değilse onun adını duymuş olmaları gerekir.¹

Genç yaştan itibaren şiirle meşgul olan, 1896 yılından sonra da Servet-i Fünuncularla arkadaşlık kuran Hüseyin Siret, 1900 yılında İngiltere ile Boerler arasındaki Transval Savaşı dolayısıyla, biraz da II. Abdülhamid yönetimine duydukları tepkiyi ortaya koymak üzere İngiliz Sefareti'ni ziyaret eden grup arasında bulunduğu için, Ubeydullah Efendi ve İsmail Safâ ile birlikte o da göz altına alınır, ancak İngiliz elçisinin araya girmesiyle serbest bırakılır.² Diğer bir

* Prof. Dr., Mimar Sinan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

¹ Hayatı hakkında daha geniş bilgi için şu kaynaklara bakılabilir: İbnülemin Mahmud Kemal İnal. *Son Asır Türk Şairleri*, 2.b., İstanbul 1970. s. 1688-1691; Kenan Akyüz. *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1970. s. 323-326; Nedret Pınar. "Hüseyin Siret'in Bir Şiiri", *Tarih ve Toplum*, sayı 63. Mart 1989, s. 35-37; "Özsever. Hüseyin Siret", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.VII. İstanbul 1990, s. 219-220; Bilge Ercilâsun. "Hüseyin Siret Özsever", *Büyük Türk Klâsikleri*, C. X. İstanbul 1990. s. 96-97; Şerif Aktaş. *Yenileşme Dönemi Türk Şiiri*, C. I. Ankara 1996. s.102-105.

² Mehmed Rauf hâtıralarında Transval Savaşı dolayısıyla İngiliz Sefareti'ni ziyaret konusunda Ubeydullah Efendi ile Hüseyin Siret'in planlanmış olduklarını açıklar (Mehmed Rauf. *Edebî Hâtıralar*, haz. Mehmet Törenek. İstanbul 1997. s.52-54). Ayrıca bk. Şükrü Hanioğlu. "Servet-i Fünun ve Siyaset: İngiliz Sefareti Ziyareti Olayı". *Gergedan*, sayı 11. Ocak 1998. s.109-112.

kısım arkadaşları gibi bu olaydan sonra yönetim tarafından o da önce göz hapsine alınır, bir süre sonra Hısn-ı Mansur Tahrirat Kâtipliği'ne tayin edilerek İstanbul'dan uzaklaştırılır. Bir süre sonra İsmail Hakkı Paşa'nın yardımıyla Mersin-İskenderun yoluyla buradan Kahire'ye, oradan da Korfu'da bulunan Damat Mahmud Celâleddin Paşa'nın aracılığıyla Jön Türkler'in bulunduğu Paris'e kaçar. Paris'te 1902 yılında Fransız Akademisi üyelerinden Lefevre Pountalis'in evinde toplanan I. Jön Türk Kongresi'ne katılanlar arasında Hüseyin Sîret de vardır.³

Bu sırada Mahmud Celâleddin Paşa ile Hoca Kadri'nin Sultan II. Abdülhamid'e suikast hazırladıkları yolunda bir haber saraya jurnal edilince, bu komplonun içinde bulunduğu düşünülen Hüseyin Sîret de, diğer zanlılarla birlikte, aynı yıl giyaben idama mahkûm edilir. Hakkındaki idam kararını Paris'te öğrenen Hüseyin Sîret, bunun üzerine Fransa'dan İngiltere'ye geçer ve Folkstown'da yine Jön Türkler'in yayımlamakta olduğu *Osmanlı* gazetesine siyâsî nitelikli baş makaleler yazmaya başlar. Bu şekilde Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bir sürgün gibi altı yıl kadar dolaşan Hüseyin Sîret, ancak II. Meşrutîyet'in ilânından sonra 1908'de İstanbul'a dönebilir. İktidardaki İttihad ve Terakki Fırkası'nın karşısında, muhalefet yapmak üzere 21 Kasım 1911'de kurulan Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın kurucuları arasında o da vardır.⁴ Bu defa da, 1913 yılında meydana gelen Bâbüali Baskını'na karıştığı ileri sürülerek evi aranınca, bir süre Tevfik Fikret'in yanında saklanır, daha sonra tekrar yurt dışına Marsilya'ya kaçar ve I. Dünya Savaşı süresince Selânik ile İsviçre'de kalır. Bu defa Mütareke'den sonra İstanbul'a dönebilen Hüseyin Sîret, hayatının son yıllarında Dârüşşafaka Lisesi ile Alman Mektebi'nde edebiyat hocalığı yapar, Matbuat Umum Müdürü iken 1959'da İstanbul'da hayata veda eder.

Edebiyat tarihlerinde daha çok "Edebiyat-ı Cedîde'nin içli şairi" olarak anılan Hüseyin Sîret, oldukça genç yaşta şiir yazmaya başlamış ve şiirin hemen her şeklini denemiştir. O günün edebiyat çevrelerinde önce Tevfik Fikret'le dost olmuş, onun aracılığıyla da Servet-i Fünuncularla tanışmıştır.⁵ Diğer Servet-i Fünuncular gibi ilk şiirlerini önce *Mekteb* dergisinde yayımlamış, bir süre sonra adı *Servet-i Fünûn*'da görünmeye başlamıştır.⁶ Esasen bedbin ve melankolik bir şair olan Hüseyin Sîret, yıllarca vatandan uzakta, gurbette yaşamak zorunda kalmış olmaktan dolayı şiirlerinde karamsar bir hayat görüşünü yoğun bir şekilde işlemiştir. Servet-i Fünun akımı mensubu diğer şairler gibi şiirlerinde o da aşk, tabiat, ve ferdî ıztıraplarını dile getirmiş, ilk eşinin ölümü üzerine yazdığı "Ölümünden Sonra"⁷ şiiri edebiyat çevrelerinde büyük bir ilgiyle karşılanmıştır.

³ Sina Akşin, *Jon Türkler ve İttihat ve Terakki*, İstanbul 1987. s. 43-44.

⁴ Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilâf Fırkası*, İstanbul 1990. s. 94.

⁵ Halid Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl*, 2 b., İstanbul 1969. s. 369. 372. 374.

⁶ *A e*, s. 408. 445.

⁷ "Ölümünden Sonra" şiiri Mehmet Kaplan tarafından da şekil, muhteva ve üslup açısından ele alınıp incelenmiştir (bk. *Şiir Tahlilleri*, C. I, 4.b., İstanbul 1969. s. 101-106).

Cumhuriyet'ten sonraki yıllarda devrin modasına uyarak hece vezniyle de şiirler yazan şairin son şiirlerinin bir kısmında nisbeten sade sayılabilecek bir dil ile semt semt İstanbul'un tabii güzelliklerini anlatmaya çalıştığı görülür.

Hüseyin Sîret'le ilgili bu kısa girişten sonra asıl konuya geçmek istiyorum: Hüseyin Sîret'le arkadaşlıkları 1890'lara, Mekteb-i Mülkiye'deki öğrencilik yıllarına uzanan Rıza Tevfik'in terekesinden, yıllar sonra karşılıklı olarak birbirlerine yazılmış iki mektup çıkmıştır. Ancak bu defa yıllarca sürgünlerde dolaşan Hüseyin Sîret İstanbul'da, arkadaşı Rıza Tevfik ise Cünye'de (Lübnan'ın sahil kasabası) bir nevi sürgün hayatı yaşamaktadır. Burada yayımladığımız 12 Mayıs 1939 tarihli ilk mektup, Rıza Tevfik tarafından Cünye'den İstanbul'a Hüseyin Sîret'e gönderilmiştir. Mektubunun başında aynı duygulara âşina dostuna daha çok kendi hislerinden bahseden Rıza Tevfik'in, büyük bir yalnızlık duygusu içinde vatan hasreti ile yaşlılık psikolojisine girdiği anlaşılmakta ve Hüseyin Sîret'in *Kıvılcımlı Kül* adlı şiir kitabındaki şiirlerin güya kendisini coşturup galeyana getirdiği ifade edilmektedir. Rıza Tevfik, Hüseyin Sîret'in şiirlerinde "ıssız, yalnız ve öksüz kalan ruhunda" kendisini çocukluk günlerinin hâtıralarına döndüren ifadeler bulunduğunu söyler. Mektubun ikinci kısmında ise, dil dolayısıyla genel olarak yenileşme dönemi Türk şiirinin, özel olarak da Hüseyin Sîret'in şiirlerinin edebî değeri ile ifade gücünden bahsetmektedir.

Rıza Tevfik burada Nâmık Kemal'den beri yeni edebiyat taraftarlarının hemen hepsinde görülebileceği şekilde, hayal ve düşünce sistemi açısından divan şiirini eleştirir. Rıza Tevfik'in burada şiirde eskilik-yenilik konusunda üzerinde ısrarla durduğu ilk husus, eski veya yeni kelime ya da tamlamalar kullanılıp kullanılmaması değil, bunların eski veya yeni düşünce tarzıyla, hayatımızla, zevk ve inançlarımızla olan ilişkisidir. İkinci husus ise, yeryüzünde saf anlamda hiçbir dil bulunmadığı; vahşî Afrika ve Avustralya kabilelerinin diyalektleri dışında, çeşitli zaruretler dolayısıyla her dilin başka dillerden kelimeler aldıklarını ve almak zorunda olmalarını iddia etmesidir. Arapça ve Farsça'yı hâlâ kullanılan dillerden olduğu için "eski" kabul etmeyen Rıza Tevfik, Abdülhak Hâmid'in "Kürsî-i İstiğrak" manzumesindeki:

Odur hîç-i mâzî lücce-i surh-ı meşîyyetde,
Bu, târîkî-i müstakbel, kebûd-ı sermediyyetde.

mısrarlarından sonra, Nedim'in:

Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i ârâm u hâbımsın,
Enîs-i hâtırım, kâm-ı dil-i pür-ıztırâbımsın
Dehân-ı goncayı bâz et, zebân-ı sûseni ter kıl
Şikest-i tevbeye dahl eden hâzır cevâbımsın.

mısralarını zikrederek, kullandığı kelimeler bakımından Abdülhak Hâmid'in Nedim'den pek de farklı olmadığı halde zihniyet ve dünya görüşü itibariyle tamamen yeni olduğunu belirtir.⁸ Burada hem Nedim'in, hem Hâmid'in kullandığı kelimelerin eski, ama Nedim'in mısralarında ifade edilmiş hayal ve fikirlerin Türk insanı için artık çok eski, hattâ unutulmuş olduğu halde, Hâmid'in düşüncelerinin tam aksine çok yeni olduğunu ve şiirde eskilik-yenilik denilince bunların anlaşılması gerektiğini örneklerle açıklar. Ona göre eski veya yeni şiir değil, iyi ya da bayağı şiir söz konusudur. Divan şiirindeki bazı mazmunların kaynağı hakkında da ilginç bilgiler verilen bu mektupta, divan şairlerinin büyük bir kısmının şiiri sadece kelime oyunları ya da edebî sanatlardan ibaret görmelerinin yanlışlığı üzerinde de durulmaktadır. Rıza Tevfik mektubunda, Hüseyin Sîret'in şiirleriyle ilgili olarak müstakil ve mufassal bir makale yazdığını belirtmesine rağmen, daha sonraki yıllarda böyle bir makalesi yayımlanmamıştır.

Yayımladığımız 6 Haziran 1939 tarihli ikinci mektup ise, Hüseyin Sîret'ten Rıza Tevfik'e gönderilmiştir. Mektubun baş tarafından anlaşıldığı kadarıyla, Hüseyin Sîret daha önce, 1937 yılında yayımlanan *Kıvılcımlı Kül* adlı şiir kitabını Rıza Tevfik'e takdim etmiş, Rıza Tevfik de eski arkadaşının⁹ bu hareketine bir nevi cevap ve teşekkür mahiyetinde, 1934 yılında Lefkoşe'de yayımlanan *Serâb-ı Ömrüm* adlı şiir kitabıyla birlikte yukarıda söz konusu ettiğimiz 12 Mayıs 1939 tarihli mektubu yazıp göndermiştir.

Rıza Tevfik'in takdirlerine karşı, kendi şiirlerinin Cumhuriyet'ten önceki yıllarda edebiyat çevreleri tarafından genel anlamda bir kabul gördüğünden bahseden Hüseyin Sîret, Rıza Tevfik'in özellikle onun gazellerini takdir ettiği sözleri üzerine de, kendisini, o günlerde gazel vadisinde "üstad" kabul edilen Yahya Kemal'le mukayese etmekten alıkoymaz. Yahya Kemal'den on iki yaş büyük olan ve mektubunda Yahya Kemal'i eski örf ve âdetleri bilmemekle itham eden Hüseyin Sîret, anlaşıldığı kadarıyla Yahya Kemal'e karşı açıkça kıskançlık duymaktadır.

Bir kısım Tanzimat devri şairleriyle Servet-i Fünuncuların ve aynı nesilden herhangi bir şairin gözünde Abdülhak Hâmid nasıl "şâir-i a'zam" olarak kabul

⁸ Rıza Tevfik daha önce E. J. W. Gibb'in *A History of Ottoman Poetry* adlı eseri dolayısıyla, bu eseri yayımlayan dostu E. G. Browne'a yazdığı mektupta da aynı meseleden söz eder ve Fransız modeline uygun olarak yazan Abdülhak Hâmid'in bu yönüyle Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatının "muceddid"i olduğunu belirtir (bk. Abdullah Uçman, "A History of Ottoman Poetry Üzerine Mektuplar" (1), *Tarih ve Toplum*, sayı 147, Mart 1996, s. 4-12).

⁹ Rıza Tevfik, 1944 yılında yayımladığı Tevfik Fikret'le ilgili bir yazısında, Mekteb-i Mülkiye'deki talebelik günlerinden bahsederken, "Ben de dahil olduğum bu nesilden ve bu zümreden kala kala sahihan içli bir şair olarak bir Sîret kaldı." demektedir (bk. "Tevfik Fikret", *Yeni Sabah*, nr. 2065, 21 Şubat 1941); ayrıca bk. *Kırk Yıl*, s. 324.

ediliyorsa¹⁰, Hüseyin Sîret'in gözünde de Hâmid, yeni devrin de en büyük şairidir. Ancak hatırladığımız kadarıyla Abdülhak Hâmid konusunda Yahya Kemal ile Hüseyin Sîret arasında daha önce şöyle ilginç bir olay cereyan etmiştir. Yahya Kemal, Avrupa'da geçirdiği 1905-1906 yıllarında yaşanan bu olayı hâtıralarında şu satırlarla anlatmaktadır:

"... O günlerde Londra'da yeni bir Türk destanı yazmağa savaşıyordum. Eski akınlarımıza ve korsanlarımıza dair beş on mısraı, çok sonraları, birçok yerlerde basılmış ve tekrar edilmiş olan bu destan beni senelerce peşinden koşturdu. Gerçi onu yazamadım, lâkin yazmağa uğraşırken kendime göre bir şiir lisanı buldum.

Bu şiir lisanı Tevfik Fikret'in, Cenab Şahâbeddin ve muakiblerinin lisanından büsbütün başkaydı; o destanın başarabildiğim bazı parçalarındaki şiir telâkkisi de yeniydi; marazîlikten, ibhâmdan, muammâlıktan uzaktı.

1906 sonbaharında Londra'dan Ostende'a geçtim, oradan da Bruxelles'e gittim orada Hüseyin Sîret'le Kemal Midhat'ı buldum. Beni Cambre ormanında çaya götürdüler Onlara yeni şiirimi kendi eserim olarak okumayı münasip görmedim, çünkü Hüseyin Sîret, o zaman, şiir tarafımı çekemezdi.

Leyâl-i Girizan şairi, Abdülhak Hâmid'in Londra'da ne yaptığını, yeni bir şeyler yazıp yazmadığını sordu. Ben de benim "Akınlar"ımdan birkaç parçayı Abdülhak Hâmid'in yeni bir eseri olarak gösterdim. Hüseyin Sîret gaşyoldu, Hâmid'in dehâsına hayran olmağa hazır olduğu için hayranlığını bütün bir gün tekrar etti durdu.

İçimden seviniyordum.

İlk tecrübemin bu tesiri hâsıl etmesi şiirdeki kudretime verdiğim ehemmiyeti kendi gözümde meşrû gösterdikten başka fazla hayâlâta da saptırıyordu. Onlardan ayrıldım. Belçika'da birçok şehirlerde gezindim ve Paris'e döndüm."¹¹

Bilindiği gibi Yahya Kemal 1958'de, Hüseyin Sîret ise ondan bir yıl sonra, 1959 'da vefat etmiştir. Yahya Kemal'in hâtıraları ise ölümünden ancak on beş yıl sonra yayımlanmış olduğuna göre, Hüseyin Sîret Yahya Kemal'in yıllar önce kendisine oynamış olduğu bu oyunu başka bir vesileyle acaba öğrenmiş miydi?

Hüseyin Sîret, Rıza Tevfik'e gönderdiği mektupta Yahya Kemal'in güya: "Benim "Deniz" ve "Akıncılar" adlı iki manzumemi terazinin bir gözüne, Abdülhak Hâmid'in külliyyâtını da diğer gözüne koysalar benimki ağır basar!" demesine karşılık; "Hâmid'in "Selim" ve "Fâtih'i Ziyâret" unvanlı iki manzumesini

¹⁰ Bu konuda devrin birçok edebî şahsiyeti gibi Rıza Tevfik de aynı kanaattedir (Daha geniş bilgi için bk. Abdullah Uçman, "Abdülhak Hâmid-Rıza Tevfik", *Vefatının 60 Yılında Abdülhak Hâmid Tarhan*, İstanbul 1998, s. 29-40). II. Meşrutiyet sonrasının daha çok siyaset sahnesinde tanınmış şahsiyetlerinden Ali İlmî Fânî de, Abdülhak Hâmid'in ölümü üzerine Rıza Tevfik'e gönderdiği bir mektupta, "...biraktığı boşluğu doldurmak için asırlar gerekir" demektedir (bk. *Bir 150'liğim Mektupları-Ali İlmî Fânî'den Rıza Tevfik'e Mektuplar*, İstanbul 1998, s. 139-141).

¹¹ *Çocukluğum, Gençliğim, Siyasî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul 1973, s. 103-104; aynı konu için ayrıca bk. Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, İstanbul 1962, s. 61-62.

terazinin bir kefesine, diğerine de Yahya Kemal'i oturtsalar, Yahya Kemal, Hâmid'in sâyesinde sidretü'l-müntehâya kadar yükselir!" diye karşılık verdiğini söylemesine bakılırsa, onun Abdülhak Hâmid'in büyüklüğüne duyduğu inancın hiçbir zaman sarsılmadığı anlaşılmaktadır.

Talebesi ve yakın dostu Ahmet Hamdi Tanpınar'ın naklettiğine göre, "Siz şiirden vazgeçin, o benimle bitti; siz nesirle uğraşın!" diyen Yahya Kemal, zaman zaman sohbetlerinde de Hüseyin Sîret'in yukarıda anlattıklarına benzer şeyler söylemekten kendini alamazmış.. İşte Ali Cânib'in naklettiği buna benzer anekdotlardan biri: "...eski dostum Yahya Kemal Bey'in birçok şuh lâfları gibi, meselâ bir gün, "Ben Bâkî Efendi nâmında bir şair tanımıyorum!" demişti. Bir başka gün de Beyoğlu'nda o, ben, Ruşen Eşref Bey gezerken, "Canım Cânib Bey, Abdülhak Hâmid'e yüksek şair diyorsunuz, bu Yüksek Kaldırım gibi mânâsız bir lâf!" diye bizleri güldürmüştü."¹²

Hüseyin Sîret de Rıza Tevfik'e gönderdiği mektubunda, *Serâb-ı Ömrüm*'le ilgili olarak duygu ve düşüncelerini dile getireceği müstakil bir mektup yazacağını bildirdiği halde, Rıza Tevfik'in terekesinden şimdilik böyle bir mektup çıkmamıştır.

Cünye-Lübnan, 12 Mayıs 1939

Sevgili kardeşim Sîret,

Dilber eserlerini bir hafta evvel aldım, okudum. Ne kadar neş'e-yâb-ı zevk olduğumu tarif etmek pek güçtür, fakat tarif etmeğe çalışacağım. Senin şairliğin ve şiirlerin hakkında uzunca bir makale yazmak niyetindeyim. Şimdilik şu kadar arz edeyim ki *Kıvılcımlı Kul* benim öksüz ve mütehasir ruhumda yangın çıkardı. Mâdem ki cem'iyetin sonu perîşanlıktır, vuslatın sonu firkattir, ölümdür, nisyandır, bizi en ziyade sarsan duyguların aşk ve hasret olması pek tabîdir. Bu derin ve kahir duygularımızı samimi bir edâ ve müessir bir üslûb-ı beyân ile intâk edebilenler, en iyi, en belîğ şairlerdir. Sen sahîhan onlardansın Sîret!. Hattâ -tecârib-i hayatımızla artan, yaşımızla büyüyen ve biz yalnız ve öksüz kaldıkça şiddet kesb eden- hasret duygusunu o kadar güzel bir edâ-yı ihlâs ve samimiyet ile tebliğ ediyorsun ki bir iki mısra ile, bir kıt'a ile hâtıralarını ihyâ ettiğin kimseler senin gibi füsunkâr bir şairden ve vefakâr bir dosttan ayrılmış olduklarına ve vakitsiz öldüklerine gam yememiş olsalar gerektir. Ben bu şiirleri okurken, bana pek mûnis birçok sevimli çehrelerin ve tanıdıklarımın kafilesi beraber:

Geçti mâzî. İçimde izleri var.

Hattâ hâlâ kula. larım çınıyor ve bu ses, nihaysiz bir çölde bundan daima uzaklaşan bir çan sadâsı gibi yavaş yavaş sönüyor, ölüyor, bitiyor; o vakit ıssız, yalnız ve öksüz kalan ruhumda pek derin ve engin bir hiss-i hasret kalıyor.

¹² Ali Cânib, "Edebiyatta Asrîlik", *Şâir Nedim*, sayı 8, 6 Mart 1919, s. 116.

“Köşkün Bahçesinde” hayalimi dolaştırıyor ve pek iyi tanıdığım bir kimsenin sevgili yâdıyla ömrümün mesut geçen günlerini ihyâ ediyormuşum gibi garip fakat pek dil-firib bir füsûna uğramış olduğuma inanacağım geliyor. Her ne olursa olsun ve ne gibi bir füsûn tesiriyle olsun, bütün sevdiğim yerleri, husûsâ Göksu deresini ve teknil etrafını ve Boğaziçi’ni ayänen nazra-gâh-ı hayâlimde görüyordum. Benim Cünye’de ikamet etmekte olduğum küçük ev, Akdeniz’in en şâirâne sahillerinde bir koy kenarındadır; bizim sahillere pek benzer. Gurûba kadar senin şiirlerinle pek hoş bir vakit geçirdim ve kendimi mâziye ircâ edebildim ve birçok seneler Boğaziçi’nde yaşadım. Nihayet geç vakit oldu:

Burda ilhâm arardı vaktiyle
Boğaz’ın ince ruhlu şâiresi
Üflüyor şimdi serviler, me’yûs
Gölgelenmişti akşamın ye’si,
Bir kızıl kandil oldu son şu’le;
Tozlu mâziye yaslı bir *Efsûs!*

kıt’ası bana zavallı Nigâr Hanım’ı bütün dâsitân-ı hayatıyla ve fecî âkıbetiyle şahsiyetinin kadrosuyla hep hatırlattı. Çok müteessir oldum. Elhâsil pek samimi, pek belîğ ve müessir şiirinle beni kırk elli sene evvelki devre-i hayatıma ircâ ve gençliğimi bütün vekâyî-i elimesi ve hâtîrât-ı mes’ûdesi ile ihyâ ettin. Sana çok teşekkür ederim Sîret!.. Bu hârikulâde hüner-i şâhirâneni de tebrik ederim.

Divan yolunda yazmış olduğun gazeller tamamen klâsik bir tarz ve üslûpta vârid olmuş olmakla beraber otuz şiirin hakikaten en güzel nümünelerindendir; çünkü eski üstadların ekseriya pek mânâdar bir sûrette ve pek yerinde kullandıkları terkipleri ve ta’birât-ı muayyeneyi sen de pek yerinde ve mânâdar bir sûrette kullanıyorsun, fakat onların ekseriya nâ-ma’kul, hattâ pek zevzek hayâlâta ve dîvânece düşüncelere ma’kes olan “sanâyî-i edebiyeye”sinden tamamiyle tevakkî edebiliyorsun ve eski fakat kibar bir elbisede pek yeni ve asrî bir şahsiyet-i edebiyeye göstermiş oluyorsun. Ben senin bu eserlerinde bir mühim makale-i edebiyeye sermayesi bulunduğum gibi, bazı *thèse*’lerime, iddialarıma yine senin yazılarında en zarîf nümunelere tesadûf ettim ki dâvâlarımı te’yid edecek vesikalardandır. Şimdi bu bahsi tafsil edecek vaktim yok; onun mufassal bir müsveddesini yazmışımdır; lâkin şimdilik şu kadar arzedeyim ki şiirde yenilik ve eskilik meselesinin lisan ile alâkası elfâz ve terkiât yüzünden değil, o elfâz ve terkiâtın ifade ettikleri mânâların bugünkü veyahut evvelki günkü tarz-ı maîşetimize ve tarz-ı tefekkürümüze, duygularımıza ve itikadâtımıza, zevkimize ve âdâtımıza taallûku ve münasebeti yüzündendir. Lisanın sade veyahut -yek-diğerine büsbütün yabancı unsurlardan mürekkep- bir halîta olmasının bence hiç ehemmiyeti yoktur. Lisan -her ne olursa olsun- bir vasita-i beyân olmak itibariyle, fikir ve his ifadesine az çok elverişlidir. Kelimelerin aslı ne olursa olsun ve hangi yabancı lisanlardan ne gibi zaruret ve münasebetle alınmış olursa olsun bir mânâ-yı muayyen ve sarîh ifade ettikçe şiir ifadesine kabildir, ilmî bahislere de!. Bizim Osmanlıca dediğimiz Türkçe Maltız lisanından da acib bir halîta değildir ya; Maltızların daima kullandıkları ve her şeyi ve her türlü efkâr ve hissiyatını o “kendi” lisanlarıyla ifade ettikleri halde niçin efkâr ve hissiyatı heyecanlı bir tarzda ifade edemesinler. Bunu kim men edebilir?. Ve ne hakla? Ondandır: En medenî lisanların hangisi basit ve mütecânis (*homogène*) kelimelerden mürekkeptir?.. Tamamiyle basit lisan ancak âlem-i vahşetin henüz en aşağı kademelerinde bulunan Afrika ve Avustralya akvâm-ı ibtidâyesinin üç yüz kelime hududunu geçemeyen *dialecte* leridir.

Ben çok evvel eski edebiyat ile yeni edebiyatın sıfat-ı kâşifesi (*la caractéristique*) nedir diye bir cemaat-ı şuarâda sormuştum. Kimse bana lâyıkıyla bir cevap veremedi idi. Nihayet büyük şuarâ ve muharririne de sordum; onlar da sadra şifa verebilecek bir mülâhaza beyân edemediler. Büyüklerden Abdülhak Hâmid merhum: “Mevlâna!. Ben bilir miyim?.” demekle iktifa etti. Her iki tarzın en güzel nümünelerini veren bu müstesna şair pekâlâ bilirdi, fakat her türlü mübâheseden fitrî bir nefreti vardı. Gençlerden Celâl Sâhir merhum, pek sathî-nazarâne bir fikir beyan etti: “Arabî, Fârisî kelimeleri ve terkipleri ne kadar çoksa o kadar eskidir!” dedi. Arabî ve Fârisî bugün kullanılan ve binâenaleyh bizimle muâsir olarak yaşayan lisanlardan olduğu için onlara eski demek olmaz. Mâmâfih ben kendisine şu misalleri îrâd ettim ve dedim ki, Abdülhak Hâmid’in:

Odur hîçî-i mâzî lücce-i surh-ı meşiyetde,

Bu, târikî-i müstakbel, kebûd-ı sermediyetde.

beyti ile Nedim’in:

Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i ârâm u hâbımsın!

Enîs-i hâtırım, kâm-ı dil-i pür-ıztırâbımsın

Dehân-ı goncaı bâz et, zebân-ı sûseni ter kıl

Şikest-i tevbe dahl edene hâzır cevâbımsın.

beyitlerinde senin iddianı iptal etmeğe kâfi deliller var dedim. Filhakika Hâmid’in beytinde Türkçe olarak ancak “odur”, “bu” zamirleriyle “de” edat zarfından başka bir kelime yok; Nedim’in beyitlerinde de öyle, çünkü onlarda da “gel”, “-sın” ve “edene”den başka Türkçe kelime yok. Halbuki Hâmid’in şiiri tamamen yeni, Nedim’ininki eskidir. Eskidir çünkü biz bugün “uyku” ve “rahat mâyesi” kullanmayız. Hele ikinci beytin mutazammın olduğu nüktelyi bilen binde bir kişi yoktur. Eski şairler, güya içkiye, ayş u safâya Ramazanlarda ve bazı eyyâm-ı mübâreke de tevbe ederlermiş, fakat bahar gelince dayanamayıp tevbelerini bozarlarmış ve bundan kendilerine ta’n eden ham sofulara, güya susam (sûsen) çiçeklerinin dil gibi uzanan keskin yapraklarını gösterip: “Ne yapalım!. Bahar mevsiminin bu hayat-bahşâ cilvelerine ve bu güzelliğine dayanılabilir mi?. Bu cilve-i hayata karşı “tevbe-i nasuh”, yani ebedî ve muhlis tevbe olur mu?. Biz söylemeyelim; susam çiçeğinin dili söylesin!..” demek isterlermiş!.. Bugün böyle bir şey düşünen var mı?. Bilen kaldı mı?.. Bizim bugünkü zevkimize göre pek o kadar şairâne bir düşünce mi?.

Bugün meselâ: ”Teşmîr-i sâk-ı gayret” ve “dâmen-i der-miyân-ı himmet” gibi terkiplerin köhne edebiyat nümüneleri olması Arap kelimeleri ve Fârisî kelimeleri yüzünden değildir; bu istiârelerin, bizim entari ve şal kuşakla gezdiğimiz zamanlarla muâsir ve o Yeniçeri kıyafetiyle alâkâdar olduklarından; yoksa biz “himmət”, “gayret” gibi kelimeleri hâlâ kullanmaktayız, çünkü Türkçe mukabilleri henüz tesbit edilemedi. Hattâ Türkçe’de “paçaları sıvadı” deriz ve ancak bir kadın hakkında “eteği belinde” tâbirini hâlâ kullanırız. Hulâsa mesele zannolunduğu kadar basit değildir. “Ben bilir miyim Mevlâna!” diyen koca Hâmid, daha bizde şiir duyguları uyanmadan evvel, *Sahrâ*’sında, eski şuarâ-yı İrân ve Osmâniyânın o acîb ve zevksiz “istiâre”lerini bile iltizâmen bir yeni ve kıvrak, canlı üslûpta kullanmış ve bizlere beğendirebilmişti; zannedirim ki: “Bunlar, bütün bu *dogmatique* dâvâlar. sanâyi-i nefise sahasında ve mebâhisinde tamamen nâ-be-câ ve bâtl iddialardır. Hünerver bir şair zarif bir üslûp ile en garip *image*’ları ve envâ-ı mecâzî pek güzel kullanabilir ve herkese beğendirebilir!” demek istemişti. Benim yanımda *Sahrâ* yok.. Fakat o mühim minicik şiir mecmuasında:

Zencîr mi, ejder mi o kâkül?
Her neyse odur zabtımâ kâdir,
Gel sevdiceğim, gel meleğim, gel güzelim gel!
Gülşende beraber gezelim gel!.¹³

manzumesini bir daha benim hatırım için okuyunuz!..

Senin eski usûlde yazmış olduğun şiirlere gelince, onlar eski tarzda değil, eski üslûptadır; fakat *image* 'lar yenidir, bazıları eski olsa bile pek zarif ve *moderne* bir "zevk" iktizâsına göre edâ edilmiştir. Çok evvel söylemiştim, bu vesile ile bir kere daha tekrar edeyim: Bence, eski yeni şiir yoktur; bayağı yahut iyi şiir vardır. Bazı hayâlât-ı şâirâne de vardır ki tabiat-ı eşyaya muvâfik ve fitrat-ı insaniyeye mülâyim olduğu için, birçok şairlerin muhayyilesinde hemen aynı suretle doğmuştur. Meselâ lepiska saçların nûr-ı sehere, siyah saçların gece karanlığına teşbih edilmiş olması veyahut gölgeye benzetilmesi çok eskidir, o kadar ki bunun için *symbolique* tablolar yapılmıştır. Şairler, biraz da kelime oyununu pek sever çocuklar olduğu için leyl ile Leylâ ve saç ile gölge, gölge ile sevda kelimeleriyle hokkabazâne oyunlar yapmak ve bu sûretle taze mazmun bulmak merakından kurtulamamışlar ve bazan da mânânın selâmetini feda edecek kadar hadd-i ma'kulü aşmışlardır. İran edebiyatının devr-i inhitâtında vücuda gelen nümüne-i eş'ârı meşk-i taklid ittihaz eden klâsik edebiyatımızın en büyük hatası ve dalâleti, şiir denilen san'at-ı nefiseyi, mâhud "sınâat-ı edebiyeye" yapmak ve bîkr mazmun bulmak hünerinden ibaret addetmesi idi. Bu sınâat-ı edebiyeden bilhassa "mürâat-ı nazîr" sanatı kelimelerin arz ettiği *association d'idées* delâletiyle zihn-i şairi...¹⁴

6. 6. 939

Azîz ve lütufkâr kardeşim,

Gönderdiğin *Serâb-ı Omrum* adlı nefîs mecmua-i eş'ârınla melfûfunu ve dört gün sonra da elli üç yıl önce çeşm-i âşînâsı olduğum şirin ve dil-nişîn el yazınla muharrer uhuvvetnâmeni ve resmini aldım. Âh kardeşim, şu dakika yanımda bulunup da döktüğüm sıcak tahassür ve iştiyak yaşlarımı bir görmeliydin. Elim ermez, gücüm yetmez ki nûrânî bir hâle-i dehâetle çevrilmiş o mübarek başını göğsüme koyarak seni ruhumun olanca hasretiyle kucaklayıp öpeyim, koklayım. Mektubunu ve resmini aldığım gün hasta idim. İlk bir gönül havasıyla meşhûn olan o mektubun -kudemâ tabirince- bana bir "devâ-i beri'e's-sâ'a"¹⁵

¹³ Rıza Tevfik'in yanlış hatırladığı kıt'anın doğrusu şu şekildedir:

Zencîr mi, ejder mi o kâkül.
Bilmem neye teşbihî revâdır?
Her neyse odur zabtımâ kâdir,
Dîvâne eden de hep o kâfir.
Sevdâlarım etmekte teselsül
Sahrâ bana sien-i belâdır.
Gel ey gül-i deşt-i emelim gel.
Vuslat günü olsun güzelim gel.

(*Sahrâ*, İstanbul 1296, s.57; ayrıca bk. Abdülhak Hâmid Tarhan, *Bütün Şiirleri-1 Sahrâ, Dîvâneliklerim, Bunlar O'dur*, haz.İnci Engintün, İstanbul 1979, s. 86-87).

¹⁴ Yarım kalan bu cümleden mektubun tamamlanmamış olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁵ "Derhal iyileştiren ilaç"

yerine geçti. Sana nasıl minnetdar olduğumu bilemezsin. Resmini hemen çerçeveleterek yazı masamın üstünde -üstad Ekrem'le Fikret'in yanında- bir mevkî-i ibcâle koydum. Daima gözümün önündesin. Vaktiyle *Serâh-ı Omrium* 'ü bir zattan istiâre ederek birçok defa hatmetmiş idim. O mecmua-i nefâis öksüz ve şenliksiz karanu gecelerimde benim şi'r-i hayâl ü melâlim oldu. On beş Haziran'da mektep çocuklarıyla birlikte ben de âzâd olacağım. O zaman birer bedâ-i san'at olan nefis ve selîs şiirlerine dair düşüncelerimi ve gönlümde tevfid ettiği bedîî his ve heyecan çalkantılarını sana yazacağım.

Kıvılcımlı Kül 'ü beğendiğini yazıyorsun. Kalbinde yangın çıkarmış öyle mi! Yangın değil bir iki şerâre bıraktıysa ne mutlu. O kül yığını içinde takdîrine mazhar bir iki beyit yazmama kifâyet eder. O şiirlerin samimiyetinden başka bir değeri var mı bilmem. Pek sevdiğin ve tabîî çok özlediğin Boğaziçi'ne ait bazı elvâh-ı menâzırı sana ihtar ettiği için hoşuna gitmiş olacak. Bence ismi mündericâtından daha çok şâîrânedir sanırım. Tefvik Fikret'e ait yazdığım "Sonnet"ye elbet dikkat etmişsindir. Küçük bir not unutulduğundan o manzume bir mânâ ifade etmiyor. Tıpkı zâîrini düşündüren kitâbesiz bir mezar taşı gibi. Tersim ettiği o levhayı Fikret'in Âşiyân'ında mehtaplı bir gecede birlikte seyretmiş idik. Seninle şiir ve sanat hakkında telâkkilerimizde de muvâfakat gördüm ve sevindim. Üstad Ekrem de aynı fikirde idi.

Gazellerim hakkında, "Divan yolunda yazmış olduğun gazeller belki herkesin zannettiği gibi eski değil, tamamen klâsik bir tarz ve üslûpta vârid olmuş birer şiir nümûnesidir ki o tarzın hakikaten pesendîde âsârındandır!" diyorsun. Ben onları Yahya Kemal'e rağmen yazdım. O gazeller İstanbul'da ve bazı vilâyetlerde oturan erbâb-ı şi'r ü edeb tarafından -haddimin fevkinde- mazhar-ı takdir ve istihsân oldu. "Sîret, Yenişehirli Avni Bey'i gölgede bıraktı." gibi mübalâğalı iltifatlarda bulundular. Başta Abdülhak Hâmid olmak üzere:

Ummân-ı hâdisâtta girdâb-ı fikretiz,
Deryâ-dilân-ı âleme baktıkça râhatız.

matla'lı gazelime H. Nâzım, Ekrem Bolayır, Fâik Âlî, Tokâdîzâde Şekib, Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi merhum Abdülbâki Efendi gibi ekâbir-i edeb ve irfan ve birçok zevât nazîreler söylediler. Hepsini bir araya toplasam bir mecmua-i nezâir vücuda gelir.

Yahya Kemal'ler harâbât peykelerinde kafalarını tütsülediği kaçıkların *détranquér*¹⁶ ifade ve iddialarına göre beyimiz ferîdü'l-asr bir şair imiş. Klâsik bir adam orijinal bir müeddâ ile edebiyatımızda *renaissance* yapmış. Her beytinde bir cihân-ı hayâl teksif edermiş, her mısraı garâbet taşından tırâşîde birer sûtûn-ı san'at ve bedâet imiş. Bunun kadar bedâiyî-perver ve *puriste* bir şâîr-i mâhir gelmemiş. Velhâsıl Türklerin bir Heredia'sı imiş.

Zihî tasavvur-ı bâtil, zihî hayâl-i muhâl!

Yahya Kemal, Nedim ve Nâilî-i Kadîm tarzını ve klasik edebiyatımızın -şimdi divan edebiyatı deniyor- nazım şekillerinden de yalnız gazel ve mesnevi nev'ini ihtiyâr etmiş bir şairdir. Bir Nedim'in zarâfet-i fikir ve hayâlini, cilve-i edâsını, Nâilî'nin mümtâziyet ve münakkahiyet-i beyânını bir de bizim Heredia'nın gazellerini okuyalım.

Gördüm ol meh düşünce bir şal atıp lâhurdan

¹⁶ "Bozuk".

Gül yanaklar üstüne yaşmak tutunmuş nûrdan.

Lâhurdan şal atmak terkibi nasıl terkib-i acib ve garib. Biraz lisanına vâkıf olan dünkü bir mektep efendisi -bugünkü değil- böyle sakim bir terkip yazsa Türkçe'den dönerdi. Lâhurî şal denildiği gibi lâhur şal da denir. Bu bir izâfet-i lâmiyyedir. Bazan izâfet-i lâmiyyeler temellük ve ihtisas ifade etmez. Bir sınıfa, bir mahalle alem olur ve mezâk ile edatı hazf edilir. Gümrük memuru, çeşme meydanı, beyoğlu gibi. Bugün nefis bir çavuşüzümü yedim diyecek yerde bugün nefis bir çavuştan üzüm yedim desem, muhatabım giriftâr-ı hayret olmaz mı?

Atladı dâmen tutup üç çifte bir zevrakçeye

Zevrakçe küçük sandal veya kayık demek değil mi? Bu Fârisî kelimenin kıçında bir de edat-ı tasgîr dümeni var, üç çifte nasıl olur! Fakîriniz kırk beş odalı bir kulübecikte oturuyorum desem muhatabım acaba bu adam benimle eğleniyor mu, yoksa çıldırdı mı demez mi? Ana lisanının bu derece cehl-i râcili, daha doğrusu câhili olan bu allâme şairimiz ne buyuruyor bilir misin: “Benim *Deniz* ve *Akıncılar* adlı iki manzumemi terazinin bir gözüne, Abdülhak Hâmîd’in külliyyâtını da diğer gözüne koysalar benimki ağır basar!” diye iftihar ediyor. Ben de dedim ki, Hâmîd’in “Selim ve “Fâtih”i Ziyâret” unvanlı iki manzumesini terazinin bir kefesine, diğerine de Yahya Kemal’i oturtsalar, Yahya Kemal Hâmîd’in sâyesinde sidretü’l-müntehâyâ kadar yükselir.

Edîb olur kişi sermâye-i hayâsı kadar.

Beyimiz senin o nev-edâ kasîde-i garrâna¹⁷, benim *Kıvılcımlı Kul*’de Üstad Ekrem’e yazdığım nazîreye veya “verdiler” redifli gazele birer nazîre söylese de kudret-i şâiriyetinin derecesini görüp öğrensek. Mahiyeti ispat eden âsâr-ı kalemdir. Allah ikinizin de günahını affetsin. Yahya Kemal, rahmetli Süleyman Nazif ile senin *enfant gâté*’nizdir.¹⁸ Hâmîd ve Fikret’e karşı irtikâb ettiği küstahlıklara kızdım da “Kargalar”da onu da sıraya çektim. Bizler. “Olsak ne rütbe katre-i nâçiz, vartaya peymâne-i sühanda münevver habâbımız”; öyle değil mi?

Benden istediğin bazı mâlûmatı sana yazacağım. Zaten *Geçmiş Gunler* adlı edebî hâtıralarımda onları okuyacaksın. O dört ciltlik eserimde sana ait hâtıralarımı yirmi beş sahifeye sıkıştırabilirdim. Kimsenin bilmediği ve senin de unuttuğun bir hayli mâlûmat vardır. İlk mevzûn söz söylemeği senden öğrendim. İlk mevzûn mısraım da, “Sevmeyen yoktur cihânda sevdiğin hürriyeti” mısraıdır. Bu mısraı sana gösterdiğim gün “İşte bu olmuş!” demiştin. Ali Seydi merhumla münakaşa neticesinde Kemal’in *Tahrîb-i Harâbât*’taki manzum mukaddimesini takliden yazdığım mesnevinin ilk beyti de şöyledir:

Ey hârîka, ey edîb var ol
Bağdat’a medâr-ı iftihar ol

Nasıl hatırladın mı? Velhâsıl sen benim ilk üstâd-ı şî’rimsin. Beni çok üstâziyeti gözetmez nabekâr bir tilmiz zannetme. Eserlerim hakkında bir intikadnâme yazacağımı vaad ediyorsun, bilhassa teşekkür ederim. Bunda takdirden ziyade tenkid hususunda semih davranmanı rica ederim kardeşim. İnzivâgâhında san’ata vakf-ı ömr etmiş ve her devirde

¹⁷ Burada söz konusu kasîde muhtemelen “Kasîde-i Kadriyye” adlı manzumedir (bk. *Serâb-ı Omrum*, Kıbrıs- Lefkoşe 1934, s.116-122).

¹⁸ “Şımarık çocuk”.

hayatını istihkar ederek fazilet ve hamiyet yolunda birçok mahrumiyet ve meşakatlere katlanmış Allahlık bir şaire nâmını nisyândan kurtarmak için bir mezar taşı dikmek istiyorsun demek. Eserini okuyanlar bana da bir Fâtiha okurlar. Rıza Tevfik yanında Sîret mehtap yanında kirm-i ahterdir. Ateş böceğinin de karanlık gecelerde hafif hafif ışıldayışı bir katre gözyaşı kadar erbâbına ziyâdâr bir şi'r-i münzevîdir.

Artık yorulduğum, uyukum da geldi, henüz hâl-i nekahetteyim. Şu perişan satırlar da hakikat-ı hâlimi anlatır sanırım.

Bağ Bozumu unvanlı şiir mecmuamı takdim ediyorum. Resmimi de çıkartıp göndereceğim. *Kıvılcımlı Kül*'ün intişârından sonra H. Nâzım, Hüseyin Câhid'in o eser hakkında yazıp nêşrettikleri makalelerle *Meşhur Adamlar*'da İbrahim Alâeddin'in hal tercümemi ihtiva eden bir yazı da leffediyorum.

Şimdilik Allahıma ısmarladık. İnşallah bundan sonra daha derli toplu uzun mektuplar yazarım. Muhterem ve fedakâr refikana hürmetler ederim. Oğlum Mübîn de amcasının mübarek ellerinden öper. Ben de âfiyetine dua ederim iki gözüm kardeşim. Bâkî olası hemîşe bâkî.

Birâder-i müştak ve mütehassirin

Hüseyin Sîret